

KAUZÁLNY MODEL

cvičenie č. 4

ZADANIE

Načrtnite kauzálny model zachycujúci vzájomné pôsobenie jednotlivých faktorov na tému : „*Rozvoj určitého mesta/regiónu v období priemyselnej revolúcie.*“ Model vyjadrite graficky a popíšte jednotlivé väzby medzi javmi. Zhodnoťte, či sa jedná o informačne otvorený alebo zatvorený systém.

VYPRACOVANIE

Pojem priemyselná revolúcia označuje javy a procesy, ktoré vedú k prechodu od poľnohospodárskej produkcie k produkcii priemyselnej. Prvým štátom, ktorý úspešne transformoval svoje hospodárstvo bola Veľká Británia, nasledovali štáty západnej Európy. Proces, ktorý v Európe začal v prvej polovici 18. storočia, neprebíhal v rôznych oblastiach sveta rovnomerne. V porovnaní s politickými „revolúciami“ z rokov 1776, 1789 a 1917 išlo o pomalý a postupný proces, ktorý zasiahol len určité výrobné odvetia a určité výrobné postupy. Objavoval sa pozvoľna, oblasť za oblasťou, než aby zasiahol celú krajinu. (POLLARD, 1981 in KENNEDY, 1988, s. 185-186) Cieľom práce bude objasniť skutočnosti, ktoré predchádzali „priemyselnej revolúcii“ a aký vplyv tento medzník mal na ďalšie smerovanie ľudskej spoločnosti. Ako výskumné územia bude považovaný región nachádzajúci sa v Anglicku, ktorý spĺňa všetky predpoklady pre úspešnú transformáciu.

Politické slobody a kapitál

Novoveká Veľká Británia je spoločensko-politický unikát na poli politických systémov v Európe. V období, keď vo Francúzsku, v rakúskej monarchii a v Rusku panoval absolutizmus, Veľká Británia mala funkčnú ústavu (Bill of Rights, z roku 1689). Trieda obchodníkov dokázala čeliť deštruktívnym vplyvom šľachty, pričom získala dostatočný vplyv na ovplyvnenie kráľovského dvora. Počas občianskej vojny efektívne využila nazhromaždené zdroje a odvrátila návrat feudalizmu.

Medzi najväčší výtvarok anglickej revolúcie patrí garantovanie súkromného vlastníctva a voľného trhu. Vďaka britskému námornému obchodu, kolonializmu a merkantilizmu sa v polovici 18. storočia stáva z Veľkej Británie prvá globálna superveľmoc. Vytvára sa trieda bohatých podnikateľov, avšak napriek tomu existuje pomerne bohatá stredná trieda remeselníkov a statkárov. Nazhromaždené zisky, predovšetkým z obchodu, sa investujú.

Prírodné zdroje

K vypuknutiu priemyselnej revolúcie je nutné, aby región mal dostatočnú a ľahko nadobudnuteľnú zásobu niektorých esenciálnych surovín. Uhlie, ktoré nahromadilo drevo ako hlavný zdroj tepelnej energie, vyprodukuje niekoľkonásobne viac ako doposiaľ používané palivá (drevo, lignit, rašelina). Jeho obrovské množstvá otvorili cestu k neobmedzeným zdrojom energie. Druhým dôležitým zdrojom, nutným k industrializácii, je železo. Má široké využitie (od lodí po stroje) a s rozvojom jeho spracovania vo vysokých peciach sa stalo lacné a dostupné.

Technologický pokrok

V spoločnosti, ktorá dokáže zákonmi ochraňovať jednotlivcov a zároveň úspešne odstraňovať prekážky brániace slobode, sa stáva optimálne prostredie pre akumuláciu vedeckých poznatkov. Veľká Británia predstavovala takúto spoločnosť. O rozvoji vedy a techniky môžu informovať údaje o získaných patentoch. Pokým v rokoch 1700 – 1709 bolo získaných 22 patentov, v rokoch 1760 – 1769 to bolo už

294 a v 1780 – 1789 až 477. (JOHNSON, 1999) Medzi najdôležitejšie vynálezy patrí parný stroj, ktorý dokázal premeniť energiu fosílnych palív, najmä uhlia na energiu kinetickú.

Masová výroba a nadprodukt

Odstavec, ktorý by sa dal označiť ako samotná priemyselná revolúcia. Manufaktúry a domáce dielne boli nahradené priestornými továrňami, ktoré navždy poznačili tvár miest i celých regiónov. Medzi predpoklady industrializácie regiónu patrí predovšetkým jeho poloha vzhľadom na nerastné suroviny, ostatné regióny a centrá, dôležité komunikácie, trasy a prístavy. Okrem invariantných predpokladov, tvorí dôležitú súčasť aj množstvo pracovnej sily a kapitálu, avšak tie sú flexibilnejšie.

Nové technológie a pracovné postupy priniesli extrémne zvýšenú produktivitu práce a s tým spojený ekonomický rast. Dôsledky zavedenia tohto nového strojného vybavenia boli ohromujúce: v 20. rokoch 19. storočia dokázal človek obsluhujúci niekoľko textilných stavov poháňaných parnou silou vyrobiť 20-krát viac ako ručne pracujúci robotník. (KENNEDY, 1988) Vzniknutý nadprodukt bol opäť investovaný.

Špecializácia regiónu

Postupom času sa začali jednotlivé regióny špecifikovať na jednotlivé druhy odvetia priemyslu. V blízkosti železných dolov dominoval hutnícky a strojársky priemysel. Naopak v oblastiach, kde sa nenachádzali ložiská kovov, ale existovali tu pastviny oviec, vznikal textilný priemysel. V blízkosti dôležitých prístavov boli spracované importované suroviny z ďalekých kolónii.

Rast obyvateľstva a urbanizácia

Prudký rast obyvateľstva neprebíhal ako priamy dôsledok budovania priemyslu. Vysoký rast obyvateľstva na celom svete (obzvlášť v Európe) pozorujeme po celé 18. storočie a počas 19. storočia sa ešte zvýšil. Avšak len kvôli nadproduktu vzniknutého vďaka priemyselnej revolúcii, populácie neupadli do tzv. maltuziánskej pasce ako v stredovekej Európe.

Rýchly rozvoj priemyslu, ktorý zaistoval zamestnanie deťom, bohužiaľ aj tým najmladším, povzbudzoval chudobné rodiny, aby sa rozmnožovali; veľké sťahovanie z vidieka do miest spôsobilo hromadenie robotníkov v príliš malých a preplnených domoch. Zatiaľ čo počet narodených rýchlo stúpал, pokrok lekárskej vedy zase rýchlo znižoval počet úmrtí. (MAUROIS, 1993)

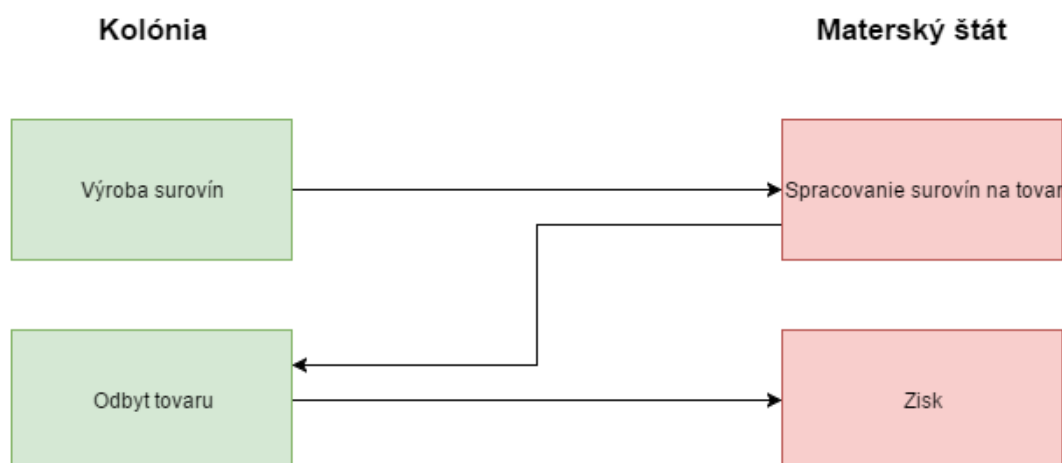
Vidiecke oblasti nedokázali uspokojiť vzrastajúci populačný tlak. Dokonalejšie pracovné nástroje a oševné postupy znížili dopyt po pracovnej sile v poľnohospodárskom sektore. Nezamestnaní migrujú do miest, kde nachádzajú prácu v továrňach. Vznikajú veľké mestá, po prvýkrát od čias starovekého Ríma mestá prekonávajú miliónovú hranicu, stavajú sa metropolami sveta.

Rozvoj dopravy

Zvyšujúca sa produkcia a priestorová lokalizácia priemyslu a surovín vytvára tlak na rýchly a efektívny transport tovaru. Parná lokomotíva je asi najziarivejším príkladom vedecko-technického rastu. Parná lokomotíva dokázala lacnejšie, rýchlejšie transportovať stonásobne väčšie objemy ako doposiaľ používané konské povozy. Okrem železníc sa stavajú kanály v nížinách, cestná sieť sa zahusťuje.

Medzinárodný obchod a globalizácia

S rozvojom techniky (parolodí) sa objem medzinárodného obchodu zväčšuje. Britské impérium rozkladajúce sa po celej zemi umožňuje britským obchodníkom bohatnúť. Medzi materskou krajinou a kolóniou platí vzťah znázornený v obr. 1. V kolónii sa produkujú poľnohospodárske výrobky (bavlna), ktoré sú transportované a spracované v továrňach v Anglicku (textil). Následne sú v kolóniách so ziskom predané. Pre európske industriálne štáty ponúkajú kolónie vítané odbytišťa. Pre

Obr. 1 : Vzťahy medzi kolóniou a materským štátom

priemysel v regióne zvýšený dopyt znamená vysoký zisk, a preto si miestne autority môžu dovoliť budovanie nových inštitúcií a rozširovanie služieb. Ako hovorí britský ekonóm Jevon (HYAM, 1975 in KENNEDY, 1996) : „Pláne Severnej Ameriky a Ruska sú našimi obilnými poľami; Chicago a Odessa našimi sýpkami; Kanada a Balt našimi zásobárňami dreva; v Austrálii máme ovčie farmy ...“ Je teda si možné predstaviť obrovské bohatnutie priemyselných krajín a obzvlášť tých najpriemyselnejších regiónov.

Sociálne hnutie a odbory

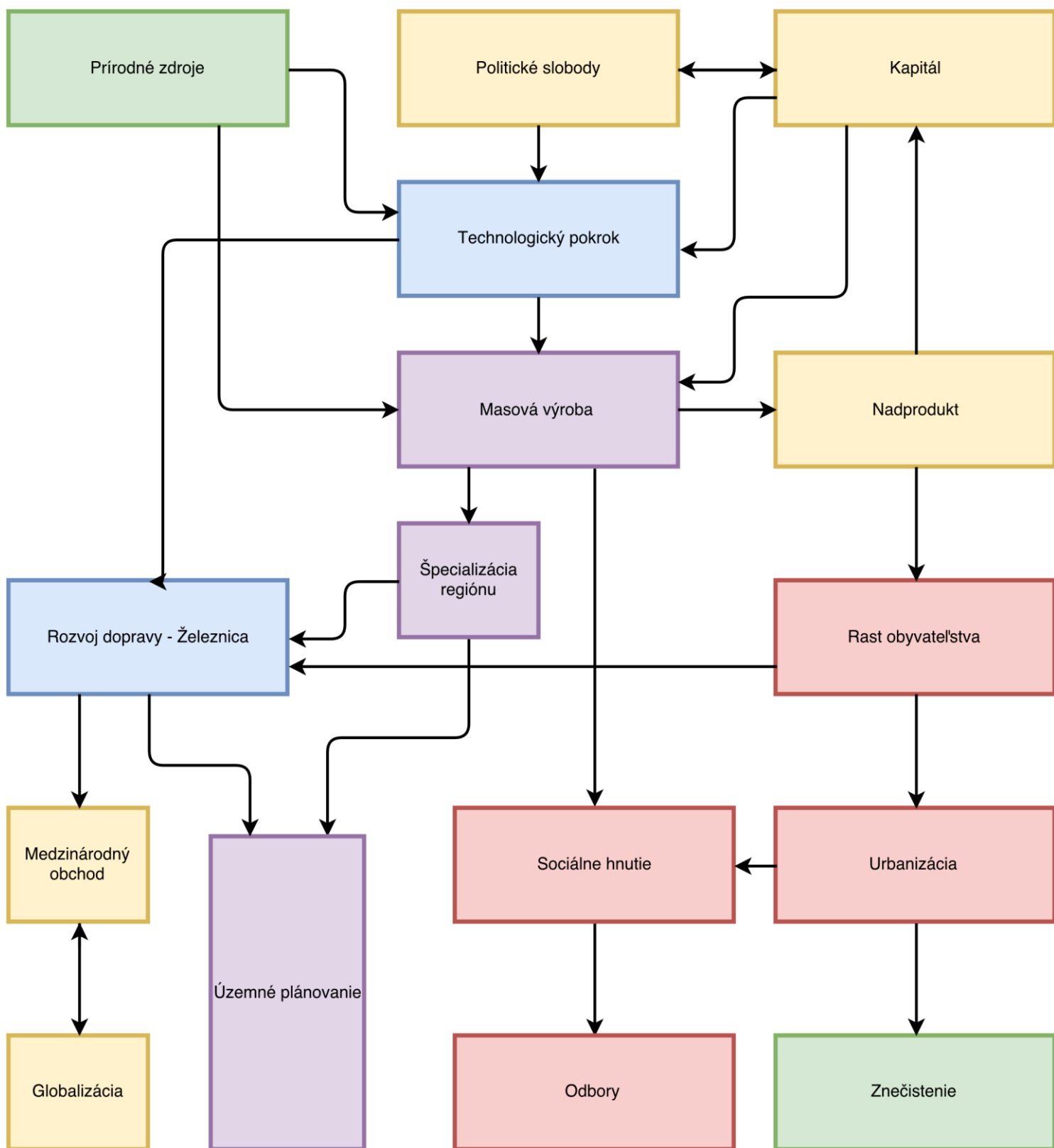
Priemyselná revolúcia dala vzniknúť úplne novej triede obyvateľstva. Robotníci, pracujúci v továrňach nie sú viazaní na pôdu a žijú a pracujú výhradne v mestách. Sociálne rozdiely medzi pracujúcimi v továrňach a vlastníkami tovární sa prehĺbujú. Preto sa vykorisťovaní robotníci, ktorí nie sú chránení zákonmi búria a štrajkujú za lepšie pracovné podmienky. Vytvárajú odbory, ktoré slúžia záujmom robotníckej triedy voči buržoázii. Teoretické východiská podáva napr. **Marx vo svojom diele Kapitál**, kde opisuje vykorisťovanie robotníkov. Okrem robotníckych hnutí vzniká napr. feministické hnutie a podobne.

Územné plánovanie

Rast miest, zvyšujúci sa tlak obyvateľstva na zdroje podnecuje štátnu správu k efektívnejšiemu spravovaniu územia. Vznikajú predmestia, ktoré sú s centrami poprepájané komunikáciami. Nevyužitá plocha sa zalesňuje. Vytvárajú sa mestské štvrte so zameraním na konkrétne služby, poprípade výrobu.

Znečistenie

Patrí medzi negatívne dôsledky industrializácie. Továrne produkujúce splodiny zo spaľovania uhlia znečisťujú ovzdušie. V niektorých krajinách tento jav pretrváva aj v súčasnosti (novaindustrializované krajiny ako Čína, India, štáty v Afrike). Povrchová ťažba uhlia trvalo mení ráz krajiny (napríklad Mostecká panva). Najväčšie znečistenie sa koncentruje práve v mestách, kde je priemysel lokalizovaný. Znečistenie nie je vytvárané len továrňami, ale aj príliš zaľudnenými časťami miest, kde je nedostatočná sanitárna infraštruktúra. Tieto časti sa stávajú zdrojmi nákaz a epidémii.

Obr. 2 : Priebeh priemyselnej revolúcie

ZÁVER

Kauzálny model sa snaží stručne vysvetliť industrializáciu v 19. storočí so zameraním na niektoré regionálne aspekty. Jedná sa o informačne otvorený systém, nakoľko priemyselná revolúcia zahŕňa množstvo pre výskumníka nepostrehnuteľných faktorov, ktoré neprebiehajú stále a všade rovnako. Každý región je unikátny, nie je možné vytvoriť pravdivý obecný model. Model, načrtnutý vyššie, je generalizovaný len na najdôležitejšie dôsledky a príčiny.

ZDROJE

TOFFLER, Alvin. 2001. Nová civilizace: Třetí vlna a její důsledky. 1. vyd. Praha: Dokořán. ISBN 80-865-6900-4.

JOHNSON, Paul. c1999. Nepřátelé společnosti. Vyd. 1. Řevnice: Rozmluvy. ISBN 80-853-3633-2.

JOHNSON, Paul. 2002. Dějiny anglického národa. Vyd. 1. Překlad Jan Lamper, Věra Lamperová. Řevnice: Rozmluvy. ISBN 80-853-3636-7.

KENNEDY, Paul M. 1996. Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-710-6173-5.

MAUROIS, André. 1993. Dějiny Anglie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-710-6058-5.

Hodnocení:

-vypracování cvičení plně odpovídá náležitostem akademických/odborných textů
-diagram je velmi dobrý, postrádám pouze popis/vysvětlení barev u prvků v diagramu
-(vyžluceno) u Marxe by měla být citace...

Výborně, jen tak dál.

Náležitosti cvičení: splněno